

13. Гончарова Н.О. (2015). Доброчинні ініціативи дворян у Бессарабській губернії. *Гуржійські історичні читання*. Вип. 10. С. 96-98.
14. Комунальна установа «Ізмаїльський архів», ф. 2, спр. 416, 1 арк.
15. Циганенко Л.Ф. (2010). Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.): монографія. Ізмаїл: СМІЛ. 384 с.

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Іван Татаринів

кандидат історичних наук

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Перша світова війна стала одним з найважливіших рубежів історичного процесу людства. Це був перший глобальний конфлікт, що торкнувся практично кожного представника європейської цивілізації. Ще ніколи в історії до глобального конфлікту не була залучена така кількість країн і народів. Бойові дії мали надзвичайний масштаб: загиблі воїни та цивільне населення, зруйновані поселення та інфраструктура, спалені поля, реквізоване продовольство – це лише невелика частина реалій 1914-1918 рр. Та навіть в умовах суцільного жаху полум'я війни люди розуміли необхідність підтримки один одного. Саме з таких засад формувалося явище благодійності. В Російській імперії громадська думка сприймала війну як спільну справу, тому і допомога як солдатам на фронті, так і постраждалим в тилу – носила суспільний характер.

У перші дні війни перед країною виник цілий ряд невідкладних завдань. Крім безпосереднього підтримання боєздатності армії необхідно було забезпечити її супутніми предметами побуту: теплими речами, білизною, засобами гігієни тощо. Крім того, в країні виник широкий контингент осіб, які постраждали від війни: хворі і поранені воїни, біженці, російські військовополонені і, звичайно, сім'ї мобілізованих, що залишилися без годувальників. Всі вони гостро потребували і матеріальної, і в моральної підтримки. Реакція населення на заклик держави, на думку О. Борщуквої, висловилася в тому числі і у формі великої благодійної діяльності [1, с. 11].

Особливу силу в надзвичайних обставинах війни набуває людський фактор. Успіх справи допомоги калікам і хворим воїнам, їхнім родинам, біженцям і військовополоненим залежав, багато в чому, не тільки від глибини і щирості співчуття, милосердя, усвідомленого розуміння почуття боргу, а й від організаційних і фінансових можливостей, і від раціонального прагматизму, спрямованого на вирішення завдань, що стояли перед російською благодійністю, і на підвищення ефективності її роботи. Суспільство не могло не зосередити зусиль на допомогу жертвам війни.

У період Першої світової війни в Російській імперії продовжували діяти благодійні організації створені ще в попередній період. Так, «Олександрівський комітет про поранених» був створений у 1814 р. і через 100 років, в 1914 р., його можливості виявилися затребуваними знову. Трагічний ювілей в обставинах війни відкрив завершальний етап існування Олександрівського комітету. Майже півстолітню історію до початку Першої світової війни мало Російське товариство Червоного Хреста, організоване в 1867 р. [2, с. 118-119].

В роки війни з'явилися і нові організації. Приклад подала царська сім'я. Восени 1914 р. у Великому Царськосільському палаці був відкритий великий шпиталь імені Імператриці Олександри Федорівни. Сама цариця та її дочки Великі Княжни Ольга і Тетяна Миколаївни пройшли курс навчання хірургічної сестри милосердя, отримали встановлені дипломи та постійно працювали в палатах. Допомагали їм в шпиталі також молодші дочки імператора. У перші місяці війни Дім Романових створив дві нові благодійні організації, які очолювали старші доньки імператора Миколи II – Ольга і Тетяна.

Створений 11 серпня 1914 р. «Особливий Петроградський комітет Її Імператорської Високості Великої Княжни Ольги Миколаївни з надання допомоги сім'ям осіб, призваних на війну». Він залучав благодійні пожертви, а також отримував кошти від Верховної ради по піклуванню осіб, призваних на війну. Власне комітет складався з колективу, який об'єднував 21 людину. Вони працювали під почесним головуванням Великої Княжни Ольги Миколаївни. Поточною діяльністю фактично керував Постійний Виконавчий відділ. Місцевими відділеннями комітету були 12 повітових і міських комісій.

Інший комітет, створений з ініціативи імператорської родини, отримав назву «Комітет Її Імператорської Величності Великої княжни Тетяни Миколаївни для надання тимчасової допомоги постраждалим від військових дій». Ця благодійна організація (в народі її називали коротко – Тетянинський комітет) почала активно працювати з біженцями, які прибували з Польщі, Білорусії та інших регіонів, захоплених супротивником. Велика княжна Тетяна Миколаївна (їй в ту пору виповнилося 17 років) була формально почесним головою, а фактично – реальним діячем в комітеті. Вона особисто брала участь в його організації, а потім і в управлінні діяльністю нової благодійної установи. Тетянинський комітет включили до складу Верховної ради по допомозі сім'ям осіб, призваних на війну, а також сімей поранених або загиблих воїнів під головуванням імператриці Олександри Федорівни.

Тетянинський комітет ставив перед собою досить широкі завдання: надання допомоги особам, що постраждали внаслідок військових обставин; сприяння відправленню біженців на батьківщину або на постійне місце проживання в інші регіони; пошук роботи для працездатних біженців; сприяння влаштуванню непрацездатних біженців у богадільні, притулки; видача біженцям грошової допомоги; влаштування дітей біженців в навчальні заклади і організація власних

притулків; прийом пожертвувань від громадян. Таким чином, головним в діяльності Тетянинського комітету була робота з біженцями.

Велика княжна Тетяна Миколаївна брала активну участь в організації поточної багатопланової роботи комітету, в який входили відомі в Росії державні та громадські діячі. Саме статус комітету, освячений присутністю на вищому керівному посту представниці династії Романових, давав можливість залучати до роботи комітету представників будь-яких державних управлінських структур. У засіданнях Комітету також брали участь представники Військового міністерства, міністерств внутрішніх справ, шляхів сполучення і фінансів.

Спираючись на державні структури і громадськість, співробітники Тетянинського комітету змогли надати допомогу мільйонам співвітчизників. Допомога становила від 9 до 12 руб. на людину в місяць. У 1916 р. на Пироговському з'їзді лікарів і представників лікарсько-санітарних організацій земств і міст прозвучали дані про п'ять мільйонів біженців, які отримали благодійну допомогу [3, с. 111-112].

Крім царської родини благодійністю займалися і різноманітні цивільні та громадські організації. Особливо активно була організована робота на місцях. Найбільш впливовими серед них стали Всеросійські земський і міський союзи допомоги пораненим і хворим воїнам, створені у 1914 р. Виникнувши з ініціативи органів місцевого самоврядування, вони розгорнули широкомасштабну діяльність з метою полегшення становища фронтовиків, членів їх сімей, біженців та військовополонених. Економічні, фінансові та організаційні труднощі, з якими зіткнулися в 1915-1916 рр. влада, змусили ці союзи зайнятися вирішенням оборонних, транспортних, паливних і продовольчих питань.

Земський і міський союзи, займаючись благодійністю, але не обмежуючись тільки нею, представляли зовсім інший тип організації і володіли набагато більшими можливостями допомоги нужденним, ніж чисто благодійні товариства. Справа у тому, що земський і міський союзи, легалізовані указами Миколи II відповідно від 12 та 16 серпня 1914 р., не мали статутів – документів, обов'язкових для благодійних установ, які регулювали їх завдання, склад, структуру та механізм функціонування. Не обмежені статутами, союзи активно розвивали свою діяльність. Відсутність формальних рамок полегшувало їм залучення до своєї роботи широких громадських сил без узгодження з адміністративними органами [2, с. 119].

Долучилося до благодійної діяльності і православне духовництво – моральний стрижень Російської імперії. Наприклад в Бессарабській губернії представники Кишинівської єпархії, з урахуванням вимог часу, заснували Духовний Комітет (1914), головна мета якого полягала в наданні допомоги воякам діючої армії та їх сім'ям. Головою Комітету було обрано Архієпископа Платона. В перші дні війни єпархія відіграла важливу роль у створенні низки громадських організацій, метою яких став збір коштів, продуктів та одягу. Так, 28 липня 1914

р. у залі Серафимівського єпархіального дому були скликані збори кишинівських аристократок з метою створення Дамського Товариства для надання матеріальної допомоги (речами) хворим і пораненим воякам діючої армії. Очолила Товариство дружина начальника Кишинівського гарнізону А.Ф. Зандер, а після її від'їзду з чоловіком на фронт – дружина предводителя Бессарабського дворянства – Е.Н. Леонард. У свою чергу Архієпископ Платон, опікуючись долею військовослужбовців на фронті та у шпиталях, 26 жовтня 1914 р. звернувся до чоловіків губернії з пропозицією створити Бессарабське Трудове Братство для виготовлення теплої білизни та речей необхідних у холодний час для воїнів російської армії. Ця пропозиція отримала схвалення, і невдовзі до Братства стали зараховуватися добровольці [5, с. 74-76].

Благодійні організації в Росії були як універсальними так і спеціалізованими. До універсальних слід віднести організації, котрі опікували одночасно різні категорії нужденних. Багатофункціональної була діяльність Імператорського жіночого патріотичного суспільства (1812), Кавказького комітету допомоги постраждалим від війни (1914) та інших.

Реалізація масштабних завдань вимагала великих грошових витрат, тоді як в пошуку коштів виникали складності, тому фінансовий фактор стримував зростання благодійних установ цього типу.

Більш широке поширення отримали благодійні організації, які спеціалізувалися на підтримку конкретної категорії постраждалих від війни. Були спеціалізовані установи, що допомагали: фронтовикам («Сибірське товариство для подачі допомоги пораненим воїнам» (1914), Скобелівський комітет для видачі допомоги воїнам, що втратили працездатність внаслідок бойових дій (1909)), російським військовополоненим (Всеросійське товариство допомоги військовополоненим (1915), Комітет з надання допомоги російським військовополоненим, які перебувають у ворожих країнах (1915)), нужденним сім'ям учасників війни (Комітет великої княгині Єлизавети Федорівни з надання благодійної допомоги сім'ям осіб, призваних на війну (1914), Товариство «Народна допомога» сім'ям мобілізованих, постраждалих від військових дій і при виконанні обов'язків військової служби (1914)) та біженцям (Всеросійське товариство піклування про біженців (1915)) [2, с. 120].

Благодійні установи в роки Першої світової війни вирішувати проблеми своїх підопічних традиційними способами. Вони надавали грошову, продовольчу, трудову, освітньо-виховну, інформаційну (видача довідок, пересилання кореспонденції і тощо), транспортну (евакуація місцевих жителів з районів бойових дій і передбачуваного вторгнення противника, повернення їх на батьківщину після усунення загрози навали ворога) допомогу, наповнювали дозвілля поранених культурними заходами. З причини неминучості при проведенні військових операцій загибелі і каліцтва військовослужбовців і мирного населення

державою і суспільством були особливо затребувані медичні послуги, які надавались благодійними організаціями [4, с. 51-62].

В загальних рисах благодійність у Російській імперії періоду Першої світової війни можна охарактеризувати солдатським гаслом тих років: «За Віру, Царя та Вітчизну». Оскільки в створенні та роботі благодійних установ брали участь «Цар» – члени імператорського Дому Романових, «Віра» – православне духовенство та «Вітчизна» – представники державних і комерційних структур, громадських об'єднань, а також приватні особи. Займаючись благодійністю, нерідко в рамках однієї організації, всі вони набували досвіду соціального партнерства та вирішення найважливіших для суспільства завдань, вчилися долати станові та майнові бар'єри. Однак, слід визнати, що численні товариства допомоги нужденним працювали неузгоджено, без продуманого плану дій, часто дублюючи функції один одного. Не вистачало в масштабах поставлених завдань ініціативних і відповідальних працівників. Був відсутній дієвий контроль з боку держави за витрачанням бюджетних коштів, виділених на здійснення благодійних заходів, що нерідко породжувало зловживання

Література:

1. Борщукова Е.Д. (2012). Общественное мнение населения Российской империи о Первой мировой войне и защите Отечества (1914–1917). СПб.: Изд-во РГПУ. 159 с.
2. Грицаева А.Н. (2008). Испытания отечественной благотворительности в годы Первой мировой войны (1914-1917). *Преподаватель XXI век*. №2. С. 118-122.
3. Кадневский В.М. (2014). Благотворительность дома Романовых в годы Первой мировой войны. *Вестник Омского университета*. №3(73). С. 109-112.
4. Мінаєва Т.В. (2011). Діяльність благодійних організацій Російської імперії щодо військовополонених під час Першої світової війни. *Історична панорама. Спеціальність : Історія*. 2011. Вип. 13. С. 49-67.
5. Татаринів І.Є. (2013). Діяльність Кишинівської єпархії з мобілізації матеріальних ресурсів на військові потреби (липень-грудень 1914). *Інтелігенція і влада. Збірник наукових праць*. Одеса. Вип. 29. С. 71-79.

БЛАГОДІЙНИЦТВО У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

Віра Церковна

кандидат історичних наук, доцент

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Глобалізаційні та інтеграційні процеси, вияви фінансово-економічної кризи, внутрішньої суспільно-політичної нестабільності вимагають реформування